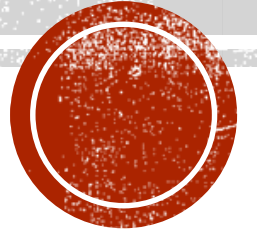

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

4. HAFTA

Doç. Dr. Erdem DENK

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

Daha önce ele alındığı gibi MC, Birinci Dünya Savaşı sonrasında galip devletler tarafından tesis edilmeye çalışılan statükonun/barışın bir anlamda hukuksal karşılığı olarak kurgulanmıştı. Amaç büyük ölçüde savaşla kurulan siyasi, ekonomik ve askeri dengenin böylesi bir mekanizma eliyle hukuken de desteklenmesi, daha doğrusu sabitlenmesiydi. Öyle ki, ağır yaptırımlar içeren barış antlaşmaları dikte edilen mağlup devletler, yine taraf oldukları bu antlaşmalarla kurulan MC'ye kurucu üye yapılmamıştı. Cezalandırma ve dışarıda tutma, yayılmasını tamamlamış devletlerin merkezinde olduğu statükonun/barışın yayılmacı devletlere rağmen yeniden tesis edilmesinin temel aracı olmuştu. Statükonun/barışın bozulmasının en önemli aracı olan savaş konusundaysa mutlak bir yasak getirilmemiş ve hatta bu alanda öteleme niteliğindeki düzenlenmelerle yetinilmişti. Öyle ki, uyuşmazlıkların barışçıl çözümü konusunda getirilen kimi “zorunlu” mekanizmaların ve genel olarak da örgüt üyeliğinin bu anlamda yeterli olacağı öngörülmüştü. Kısacası, savaş sonrasında oluşan “güç dengesi”nin bir statüko/barış anlamına geldiği ya da gelmesi gerektiği düşünülmüş ve Konsey’de galip büyük devletlere daimi üyelik verilmesiyle yetinilmişti.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

- Ne var ki, savaş sonrasında kurulan bu statükonun/barışın oturmuş bir güç dengesini yansıtmadığını anlamak çok vakit almadı. Yayılma ve yeniden paylaşım arayışları devam eden devletlerle bu açıdan kendileri lehine bir dengeye ulaşan devletler arasında tırmanan “alan açma-alan tutma” gerginliği, MC’nin temsil ettiği statükoyla/barışla sahadaki siyasi, ekonomik ve askeri güç dengesi arasında uyuşmazlık olduğunun en açık göstergesiydi. MC statükosunun/barışının bu duruma verdiği ilk tepki, cezalandırma ve dışarıda tutma politikasından vazgeçilerek “olası tehditler”in örgüt içerisinde halledilmesi yönünde oldu. Nitekim Almanya ve hatta SSCB gibi devletler ya “yatıştırma” ya da “dengeleme” amacıyla önce örgüte sonra da Konsey’deki daimi üyeler arasına alındı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

- Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreç bağlamında tartışıldığı gibi, 19. yüzyıldan itibaren uluslararası siyasi ve ekonomik düzende de ciddi kırılmalar yaşanmaktaydı. Her ne kadar 1917'de Rusya merkezli ciddi bir siyasi-iktisadi muhalif belirse de, tek ülkede sosyalizm (*Sotsyializm v odnoi strane/socialism in one country*) ilkesini benimseyen Stalin dönemiyle (1922-1953) SSCB “kendi” coğrafyasını tutmakla yetinmiş ve aslında “kendi kabuğuna” çekilmişti. Buysa, ABD’de temsil olmaya başlayan liberal piyasa dinamiklerinin önüne geniş bir coğrafya açmıştı. Ne var ki, özellikle **1929 Ekonomik Bunalımı**’nın yarattığı siyasi ve ekonomik güvensizlik ortamının tetiklediği büyük iktisadi kriz, bu açıdan ciddi bir problemdi. Avrupa’nın merkezinde olduğu siyasi ve iktisadi dengeler kökünden sarsılmıştı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

- İşte tam da bu ortamda statükonun/barışın fiilen de bozulmasına giden süreç başladı. Kurulan hatta dayatılan statükoyu/barışı kendisi açısından statüko/barış olarak görmeyen devletler, Japonya'nın Mançurya işgalinden başlayarak harekete geçti. Dışa yayılmasının koşulları henüz olgunlaşmayan Almanya ve İtalya “iş”e iç politikadan başlasa da, kısa süre sonra İtalya Habeşistan'da, Almanya da doğusunda harekete geçti. 1937'de kesinleşeceği üzere bir ittifak da kuran Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşan **Mihver Devletleri**, “kapitalist oligarşi”yle “komünizm tehdidi”ne karşı birleştiklerini ilan ettiler. Keynesyen model olarak bilinen devlet-merkezli iktisadi arayışlara giren liberal iktisadi düzense, kendi lehine olan statükoyu tümüyle istikrarsızlaştırıcı dinamikleri nedeniyle savaşı önemli bir tehdit olarak görüyordu. Ancak özellikle 1929'un su üzerine çıkardığı sorunların tetiklediği siyasi-ekonomik güç dengesindeki kaymalar, yatıştırma (*appeasement*) gibi politikalarla bir süre görmezden gelinse ya da ötelense de, yeni/“nihai” bir denge kurmak için (gerekirse) çatışma da olabilirdi. Kısacası, statükoyla/barışla mevcut güç dengesi/ilişkileri arasındaki makas iyice açılmıştı ve savaş da yeniden başladı.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

- O dönemde “siyasetin yürütülme araçlarından biri” olan savaş seçeneğini belki daha “cazip” kılsa, 19. yüzyıldan itibaren askeri teknolojide yaşanan hızlı gelişmelerdi. Zaten 1932-1934 Cenevre silahsızlanma görüşmelerinin çökmesinde de görüldüğü gibi, ciddi bir silahlanma yarışı vardı.* Özellikle kimyasal gazlar gibi yeni silah türleriyle havadan bombardıman dâhil savaş teknikleri de yaygınlaşmıştı. Üstelik devletler psikolojik savaş gerekçesiyle doğrudan sivilleri hedef alan “teknikler” kullanarak da tarihe geçmeye kararlıydı.
- İşte Müttefiklerin BM’yi kurmasının altında yatan dinamikler de bu süreçte belirginleşti. BM’nin kuruluş çalışmalarını fikren ve fiilen başlatan belge, aslında her şeyi özetlemektedir. Henüz savaşa girmemiş ABD’nin Başkanı F. Roosevelt ile savaşın taraflarından İngiltere’nin Başbakanı W. Churchill tarafından 14 Ağustos 1941’de yayınlanan sekiz maddelik **Atlantik Bildirisi**, hem savaşın hem de BM dâhil savaş sonrası çerçevesini çizmektedir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

Bildiri, dört maddesinde *self-determinasyon* ilkesini teyit etmekte, ilhakı ve saldırganlığı reddetmekte ve bunun için de saldırgan devletlerin silahsızlanmasının gerektiğini ifade etmektedir. Diğer maddelerdeyse, tüm devletler için tüm ticari engellerin azaltılması (madde 4), sosyal güvenliğin iyileştirilmesi, ekonomik ilerleme ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi için tüm devletler arasında tam bir ekonomik işbirliği sağlanması (madde 5) ve denizlerin serbestliği (madde 7) gibi yeni sosyo-ekonomik düzen çağrıları yer almaktadır. Ayrıca Nazi tiranlığının yıkılmasından sonra istikrarlı, barışçıl ve güvenli bir düzenin tesisine temel özgürlükler açısından ihtiyaç duyulduğu da vurgulanmaktadır (madde 6). Bundan sekiz ay kadar önce 6 Ocak 1941'de ABD Başkanı F. Roosevelt tarafından ilan edilen "Dört Özgürlük" kapsamında da gündeme gelen bu çağrılar, İngiltere'yle birlikte imzalanan Atlantik Bildirisi'yle teyit edilmiş ve böylece ABD'nin savaş sonrasına dair politikalarının ana hatları belirginleşmiştir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SİSTEMİ

- Bu çerçevede Atlantik Bildirisi yeni koşullar çerçevesinde bir anlamda “güncellenmiş” ve 1 Ocak 1942’de ABD, SSCB, Çin ve İngiltere arasında Washington’da imzalanan **Birleşmiş Milletler Bildirisi** (*Declaration by United Nations*) de böylece ortaya çıkmıştır. Atlantik Bildirisi’nin teyit edilmesiyle başlayan metin, tarafların mihver devletlerine karşı tüm askeri ve ekonomik güçleriyle birlikte savaşacaklarının açık ilanıdır. Anılan dört devlet statükonun yeniden tesisi için ya da yeni statükonun kendi lehlerine kurulması için güç birliği yapmıştır. Savaştan kesin olarak galip çıkmalarıyla da yaklaşık dört yıl boyunca yaptıkları hazırlıklar çerçevesinde kendi statükolarını/barışlarını kurmaları ve bunu da kurumsal bir mekanizma (BM) üzerinden sabitlemeleri mümkün olacaktır.
- BM Örgütü, San Francisco’da 1945’te toplanan konferans sonrasında imzalanan kurucu antlaşmayla kurulan ve altı organı olan evrensel iddialı bir örgüttür. Merkezinde “uluslararası barış ve güvenliğin korunması” görevi olsa da, aslında ekonomiden toplumsal hayata, insan haklarından kültüre, sağlıktan iletişime pek çok “uluslararası” konuda genel yetki sahibi olduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan, bağımsız bir uluslararası hukuk kişisi olmakla birlikte pek çok uluslararası örgüt de bu gibi konulardaki çalışma alanları ve uzmanlıkları nedeniyle BM’yle özel işbirliği/ilişki içerisindedir. İşte özellikle BM örgütüyle genel şemsiyesi ve eşgüdümü altında çalışan “Uzmanlık Örgütleri”nin birlikte oluşturduğu yapı “BM sistemi” olarak anılmaktadır. Yeri geldikçe ele alınacağı gibi, böylece uluslararası sistemin hemen hemen tüm temel konularını içeren BM sistemi, bir anlamda bütünsel bir “küresel” yapı da oluşturmaktadır.

